YOSHLARDA VATANPARVARLIK TARBIYASI

Samatov Xurshid Ulmasjonovich
Samarqand davlat pedagokika instituti o‘qituvchisi
G‘aybullayeva Iroda Muhiddin qizi
SamDPI Pedagogika fakulteti Maktabgacha ta’lim yo‘nalishi 2-bosqich talabasi

Annotatsiya: ushbu maqolada yoshlarda vatanparvarlik tarbiyasining ma’naviy asoslari, huquqiy-me’yoriy poydevori va zamonaviy ta’lim-tarbiya jarayonidagi ahamiyati tahlil qilinadi. O‘zbekiston Respublikasida yoshlarga oid davlat siyosati, ta’lim va ma’naviy tarbiyani tartibga soluvchi qonunlarning mazmuni yoritiladi. Shuningdek, tarixiy xotira, milliy va umuminsoniy qadriyatlar, oila, ta’lim muassasalari va mahallaning tarbiyadagi hamkorligi, globallashuv hamda raqamli muhitdagi mafkuraviy tahdidlarga qarshi yoshlarda mafkuraviy immunitetni shakllantirish masalalari ilmiy-nazariy jihatdan o‘rganiladi. Tadqiqot yakunida vatanparvarlik tarbiyasi samaradorligini oshirishga doir takliflar ishlab chiqiladi.

Kalit so‘zlar: vatanparvarlik, yoshlar, ma’naviy tarbiya, milliy qadriyatlar, tarixiy xotira, fuqarolik mas’uliyati, mafkuraviy immunitet, media-savodxonlik, mahalla, globallashuv.

Аннотация: в статье анализируются духовные основы, нормативно-правовая база и значение патриотического воспитания молодёжи в современном образовательном процессе. Раскрывается содержание законов Республики Узбекистан, регулирующих государственную молодёжную политику, образование и духовное воспитание. Рассматриваются историческая память, национальные и общечеловеческие ценности, взаимодействие семьи, образовательных учреждений и махалли, а также формирование идеологического иммунитета молодёжи в условиях глобализации и цифровой среды. По итогам исследования предлагаются рекомендации по повышению эффективности патриотического воспитания.

Ключевые слова: патриотизм, молодёжь, духовное воспитание, национальные ценности, историческая память, гражданская ответственность, идеологический иммунитет, медиаграмотность, махалля, глобализация.

Abstract: this article analyzes the spiritual foundations, legal framework and significance of patriotic education among young people in the modern educational process. It examines the laws of the Republic of Uzbekistan regulating state youth policy, education and spiritual upbringing. The article also studies historical memory, national and universal values, cooperation among the family, educational institutions and the mahalla, and the formation of ideological immunity against threats in the

context of globalization and the digital environment. Based on the analysis, recommendations are proposed to improve the effectiveness of patriotic education.

Keywords: patriotism, youth, spiritual education, national values, historical memory, civic responsibility, ideological immunity, media literacy, mahalla, globalization.

Kirish

Vatanparvarlik xalqning tarixiy taraqqiyoti, milliy birligi va ma’naviy barqarorligini belgilovchi muhim omillardan biridir. U jamiyat a’zolarining Vatanga muhabbati, uning tarixi, madaniyati va kelajagi oldidagi mas’uliyatini ifodalab, avlodlar o‘rtasidagi ma’naviy davomiylikni ta’minlaydi. Shu sababli yoshlarda vatanparvarlik tuyg‘usini shakllantirish nafaqat pedagogika, balki tarix, falsafa, huquq va ijtimoiy fanlarning ham muhim tadqiqot yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. O‘zbekiston Respublikasida yosh avlod tarbiyasi davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishi sifatida belgilangan. O‘zbekiston Respublikasining 2016-yil 14-sentabrdagi O‘RQ-406-son “Yoshlarga oid davlat siyosati to‘g‘risida”gi Qonuni yoshlarni ma’naviy-axloqiy va vatanparvarlik ruhida tarbiyalash, ularning ijtimoiy faolligini oshirishning huquqiy asoslarini belgilaydi.[1] Shuningdek, 2020-yil 23-sentabrdagi O‘RQ-637-son “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonunda ta’lim tizimining vazifalari orasida shaxsni milliy va umuminsoniy qadriyatlar ruhida tarbiyalash qayd etilgan.

Mavzuning dolzarbligi shundaki, globallashuv, raqamli axborot makonining kengayishi va ijtimoiy tarmoqlarning ta’siri sharoitida yoshlar ongi turli g‘oyaviy tahdidlarga ro‘para bo‘lmoqda. Bunday vaziyatda vatanparvarlik tarbiyasini zamonaviy yondashuvlar asosida tashkil etish, tarixiy xotirani mustahkamlash va yoshlarda tanqidiy fikrlashni rivojlantirish jamiyatning barqaror taraqqiyotiga xizmat qiladi.

Mazkur maqolaning maqsadi yoshlarda vatanparvarlik tarbiyasining nazariy asoslarini ochib berish, uning huquqiy va ma’naviy manbalarini tahlil qilish hamda tarbiya samaradorligini oshirishning ustuvor yo‘nalishlarini asoslashdan iborat. Tadqiqotda tarixiylik, tizimli tahlil, qiyosiy tahlil va mantiqiy umumlashtirish metodlaridan foydalanildi.

Asosiy qism

Vatanparvarlik tushunchasi Vatanga muhabbat, uning mustaqilligi va tinchligini asrash, xalq manfaati yo‘lidagi fidoyilik hamda tarixiy xotirani qadrlash kabi tuyg‘ularni o‘z ichiga oladi. Pedagogik jihatdan vatanparvarlik tarbiyasi yoshlarda milliy g‘urur, fuqarolik burchi, qonunga hurmat, mehnatsevarlik va ijtimoiy faollikni shakllantirishga qaratilgan uzluksiz jarayondir. Bunda vatanparvarlik shunchaki shior emas, balki kundalik hayotdagi amaliy xatti-harakat, halol mehnat va jamiyat oldidagi mas’uliyatda namoyon bo‘ladi.

Vatanparvarlik murakkab ichki tuzilishga ega bo‘lib, uni uch o‘zaro bog‘liq tarkibiy qism sifatida ko‘rib chiqish mumkin. Birinchisi hissiy-motivatsion qism bo‘lib, u Vatanga mehr, g‘urur va sadoqat tuyg‘ularida ifodalanadi. Ikkinchisi bilish qismi bo‘lib, yoshning o‘z yurtining tarixi, davlat tuzilishi, huquq va burchlari, milliy qadriyatlari haqidagi bilimlarini qamrab oladi. Uchinchisi faoliyat qismi bo‘lib, yosh insonning o‘qishi, mehnati, jamoat ishlaridagi ishtiroki va qonunga rioya qilishida ko‘rinadi. Agar tarbiya faqat bilim berish bilan cheklansa, vatanparvarlik quruq nazariyaga aylanadi; faqat his-tuyg‘uga tayansa, u o‘tkinchi kayfiyat bo‘lib qoladi. Shu sababli samarali tarbiya bu uch qismning uyg‘unligini ta’minlashi zarur. Vatanparvarlik tarbiyasining ma’naviy manbalari xalqning boy tarixiy-madaniy merosi bilan chambarchas bog‘liq. Jaloliddin Manguberdining mustaqillik uchun kurashi, Amir Temurning adolatli davlat qurilishi haqidagi qarashlari, Mirzo Ulug‘bekning ilm-fan rivojiga qo‘shgan hissasi hamda Alisher Navoiyning xalq g‘amini o‘ylash haqidagi ta’limoti yosh avlod uchun Vatanga sadoqat va xizmat namunasidir. Samarqand, Buxoro, Xiva, Shahrisabz va Termiz kabi tarixiy markazlar, Navro‘z, Shashmaqom, hasharlar va mehmondo‘stlik an’analari yoshlarda milliy o‘zlikni anglash va tarixiy xotirani saqlash tuyg‘usini mustahkamlaydi. Milliy qadriyatlar umuminsoniy qadriyatlar, ya’ni inson qadr-qimmati, tinchlik, adolat va bag‘rikenglik bilan uyg‘un bo‘lgandagina vatanparvarlik boshqa xalqlarga hurmat bilan yo‘g‘rilgan sog‘lom tuyg‘uga aylanadi.

Vatanparvarlik tarbiyasida davlat ramzlari va milliy bayramlarning o‘rni ham alohida. Davlat bayrog‘i, gerbi va madhiyasi xalqning mustaqilligi, birligi va tarixiy yo‘lini ifodalovchi timsollar bo‘lib, ularga hurmat yoshlarda davlatga va xalqqa daxldorlik hissini uyg‘otadi. Mustaqillik kuni, Navro‘z, Xotira va qadrlash kuni hamda Vatan himoyachilari kuni kabi sanalar yoshlarga o‘tmish qahramonlarini yodga olish, bugungi tinchlik va osoyishtalikning qadriga yetish imkonini beradi. Bunday tadbirlar tantana bilan cheklanmay, ularning mazmuni suhbatlar, uchrashuvlar va ijodiy loyihalar orqali yoshlarga anglatilganda haqiqiy tarbiyaviy ahamiyat kasb etadi. Mustaqillik yillarida erishilgan yutuqlarni o‘rganish yoshlarda bugungi imkoniyatlarning qadrini anglash va ularni asrash mas’uliyatini oshiradi.

Tarbiyada oila birinchi va asosiy bo‘g‘indir. Farzand Vatanga munosabatni avvalo ota-onasining so‘zi, mehnatga va qonunga munosabati hamda oilada aytiladigan ertak, maqol va tarixiy xotiralar orqali o‘rganadi. Ta’lim muassasalarida esa tarix, adabiyot, ona tili va tarbiya fanlari, ma’naviyat soatlari, muzeylar va tarixiy obidalarga ekskursiyalar, mahalliy tarix bo‘yicha loyihalar tarbiyani tizimli tus beradi. Pedagogning shaxsiy namunasi, ya’ni so‘zi bilan ishining birligi bu jarayonning samaradorligini belgilaydi. Mahalla esa o‘zbek xalqiga xos ijtimoiy institut sifatida yoshlarni hashar, obodonlashtirish, xayriya va volontyorlik ishlariga jalb etib, fuqarolik mas’uliyatini amaliyotda shakllantiradi.

Vatanparvarlik tarbiyasi yoshga xos xususiyatlarni hisobga olishni talab etadi. Maktabgacha yoshdagi bolalarda u ona tilini, vatan tabiatini, milliy kiyim, taom va o‘yinlarni sevish, ertak va qo‘shiqlar orqali o‘z yurtiga mehr uyg‘otish shaklida boshlanadi. Bolalar bog‘chasida tarbiyachining hikoyasi, rasm chizish, sayohat va milliy bayramlarni nishonlash bolada “Vatan” tushunchasining dastlabki qadriyat sifatidagi obrazini shakllantiradi. Boshlang‘ich va o‘rta sinflarda o‘quvchilar o‘z shahri va qishlog‘ining tarixi, mashhur yurtdoshlari bilan tanishadi, jamoaviy mehnat va g‘amxo‘rlik ko‘nikmalarini egallaydi. O‘smirlik va yoshlik davrida esa mustaqil fikrlash, adolat va haqiqatga intilish kuchayadi, shuning uchun bu yoshda ochiq muloqot, munozara va jamiyat hayotida faol ishtirok etishga asoslangan tarbiya eng samarali hisoblanadi.

Zamonaviy sharoitda vatanparvarlik tarbiyasi yangi muammolarga ham duch kelmoqda. Ijtimoiy tarmoqlardagi nazoratsiz axborot oqimi, ommaviy madaniyatning salbiy ta’siri, yot g‘oyalar va radikal targ‘ibot yoshlar ongiga ta’sir ko‘rsatmoqda. Shu bois yoshlarda mafkuraviy immunitetni, ya’ni axborotni tanqidiy tahlil qilish, haqiqat va yolg‘onni farqlash ko‘nikmasini shakllantirish dolzarb vazifadir. Shu bilan birga, raqamli texnologiyalar yangi imkoniyatlar ham ochmoqda: elektron kutubxonalar, virtual muzeylar, tarixiy obidalarning uch o‘lchamli modellari va raqamlashtirilgan qo‘lyozmalar yoshlarga tarixiy merosni o‘z tillarida va qulay shaklda tanishtirishga yordam beradi. Bunda raqamli materiallarning ishonchliligi va tarixiy ma’lumotlarning to‘g‘ri talqin qilinishiga alohida e’tibor qaratish lozim.

Vatanparvarlik tarbiyasi metodlari ham zamon talablariga mos yangilanishi kerak. An’anaviy ma’ruza va tantanali yig‘ilishlar bilan bir qatorda interfaol usullar, ya’ni davra suhbatlari, munozaralar, keys-stadi, rolli o‘yinlar, tarixiy viktorinalar va loyiha ishlari yoshlarning faol ishtirokini ta’minlaydi. Masalan, talabalar o‘z mahallasi yoki hududining tarixiy obidalari bo‘yicha kichik tadqiqot o‘tkazib, uni taqdimot yoki qisqa video shaklida tayyorlashi mumkin. Faxriylar, olimlar, hunarmandlar va jamoat arboblari bilan uchrashuvlar, tarixiy joylarga ekskursiyalar, ko‘ngillilik harakatlari esa nazariy bilimlarni hayotiy tajriba bilan bog‘laydi. Shuningdek, sport musobaqalari, ijodiy tanlovlar va jamoaviy tashabbuslar yoshlarda jamoa ruhi, intizom va o‘zaro hamjihatlikni tarbiyalaydi.

Tarbiya jarayonida uchraydigan kamchiliklarga ham e’tibor qaratish lozim. Vatanparvarlik tarbiyasining rasmiy tadbirlarga aylanib qolishi, yoshlarning fikri inobatga olinmasligi, so‘z bilan amaliy ish o‘rtasida tafovut bo‘lishi, tarbiyachi va o‘qituvchilarning zamonaviy axborot texnologiyalaridan yetarlicha foydalana olmasligi tarbiya samaradorligini pasaytiradi. Yoshlar kattalarning so‘ziga emas, ko‘proq ularning qilgan ishiga qaraydi. Shu bois adolat, halollik va mas’uliyat jamiyatning barcha bo‘g‘inlarida amaliy ko‘rinishda namoyon bo‘lgandagina vatanparvarlik tarbiyasi chuqur va barqaror natija beradi.

Tadqiqot asosida vatanparvarlik tarbiyasi samaradorligini oshirish bo‘yicha quyidagi yo‘nalishlarni ustuvor deb hisoblash mumkin: birinchidan, oila, ta’lim muassasalari va mahalla o‘rtasida izchil hamkorlik mexanizmlarini yo‘lga qo‘yish; ikkinchidan, tarixiy va ma’naviy merosni o‘rganishga qaratilgan interfaol darslar, loyiha va tanlovlarni ko‘paytirish; uchinchidan, yoshlarni volontyorlik, ekologik va ijtimoiy tashabbuslarga jalb etish; to‘rtinchidan, media-savodxonlik va tanqidiy fikrlashni ta’lim dasturlariga chuqurroq kiritish; beshinchidan, pedagoglarning kasbiy mahorati va shaxsiy namunasini muntazam rivojlantirish. Eng muhimi, tarbiya majburlov emas, ishontirish va yoshlarni jamiyat hayotida teng ishtirokchi sifatida ko‘rish orqali samara beradi.

Xulosa

O‘tkazilgan tahlil asosida yoshlarda vatanparvarlik tarbiyasi jamiyatning ma’naviy barqarorligi, milliy o‘zlikni anglash va tarixiy davomiylikni ta’minlovchi uzluksiz jarayon ekanini ta’kidlash mumkin. Huquqiy-me’yoriy hujjatlar bu sohadagi davlat siyosatining asosini belgilasa, oila, ta’lim muassasalari va mahalla uni amaliyotda hayotga tatbiq etadi. Tarixiy xotira, buyuk mutafakkirlar merosi va milliy urf-odatlar yoshlarda Vatanga sadoqat va g‘ururni uyg‘otuvchi muhim manbadir.

Global va raqamli muhitda mafkuraviy immunitet, media-savodxonlik va tanqidiy fikrlashni rivojlantirish tarbiyaning ustuvor yo‘nalishiga aylanishi lozim. Shuningdek, vatanparvarlik tarbiyasi buyruq yoki majburlov bilan emas, balki shaxsiy namuna, halol mehnat va yoshlarni jamiyat hayotida faol ishtirokchi qilish orqali samara beradi. Mazkur yo‘nalishda izchil ilmiy, ta’limiy va amaliy faoliyatni rivojlantirish yosh avlodni Vatan taraqqiyotiga hissa qo‘shuvchi, mas’uliyatli fuqaro qilib tarbiyalash imkonini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasining “Yoshlarga oid davlat siyosati to‘g‘risida”gi Qonuni. O‘RQ-406-son, 2016-yil 14-sentabr.

2.O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni. O‘RQ-637-son, 2020-yil 23-sentabr.

3. Karimov I.A. Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma’naviyat, 2008.

4. Masharipova G.K., Xo‘janova T.J. Ma’naviyatshunoslik. – Toshkent: Fan ziyosi, 2022. – 416 b.

5. Nosirxo‘jayev S.H., Lafasov M.F., A’zamxo‘jayeva S. Ma’naviyat asoslari. – Toshkent: Noshir, 2014. – 288 b.

6. https://lex.uz/

[1] O‘zbekiston Respublikasining “Yoshlarga oid davlat siyosati to‘g‘risida”gi Qonuni. O‘RQ-406-son, 2016-yil 14-sentabr.